Predmet a rozsah dokazovania insolvenčných trestných činov¹

Eduard Burda*

DOI: <https://doi.org/10.24040/sap.2021.8.2-3.121-133>

Abstrakt:

BURDA, Eduard: *Predmet a rozsah dokazovania insolvenčných trestných činov*. Predmetný vedecký článok analyzuje legálnu definíciu predmetu dokazovania v trestnom konaní, vrátane stanovenia, ktoré skutočnosti iba treba dokazovať a ktoré sa dokázať musia a rieši špecifiká predmetu a rozsahu dokazovania insolvenčných trestných činov. Vedecký článok z tohto hľadiska prináša v teórii dokazovania trestného práva nové vedecké poznatky, pretože táto téma nie je v našich podmienkach zásadnejšie rozpracovaná, pričom dôsledné uplatňovanie dokazovania skutočností, ktoré treba dokázať a ktoré sa len dokazujú v rozhodovacej praxi má potenciál zásadne zvýšiť kvalitu dokazovania všeobecne. Zvlášť však v rámci insolvenčných trestných vecí, v ktorých máme na Slovensku pomerne málo úspešne ukončených trestných konaní a to napriek vysokej latencii týchto trestných činov.

Kľúčové slová:

trestné konanie, dokazovanie v trestnom konaní, trestný čin, insolvenčný trestný čin, insolvencia

Subject and Scope of Proving Insolvency Crimes

Abstract:

BURDA, Eduard: *Subject and scope of proving insolvency crimes*. This scientific article analyzes the legal definition of evidence in criminal proceedings, including the determination of facts that have to be proving and facts that have to be proved and addresses the specifics of the subject and scope of evidence in criminal proceeding concerning insolvency offenses. From this point of view, the scientific article brings new scientific knowledge in the theory of the taking of evidence in criminal law, as this topic has not been more fundamentally elaborated in our conditions, whereas the consistent application of the evidence to be proved and which is only proved in decision-making practice has the potential to substantially increase the quality of the taking of evidence in general. However, this is especially true in the context of insolvency criminal cases, related to which we have relatively few successfully completed criminal proceedings in Slovakia, despite the high latency of these offenses.

¹ Tento vedecký článok je podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0740 Návody a nástroje na efektívnu elimináciu protiprávných konaní v spojení s možnou insolvenciou /Guidelines and tools for effective elimination of unlawful acts in relation with potential insolvency

* Doc. JUDr. Eduard Burda, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky.

Keywords:

criminal proceedings, taking evidence in criminal proceedings, crime, insolvency
crime, insolvency

I. Úvod

Na veriteľsko-dlžníckych vzťahoch je postavené celé fungovanie trhovej ekonomiky. Vyskytujú sa takmer v každom podnikateľskom vzťahu, sú však prítomné aj v tých najbežnejších ekonomicko-právnych vzťahoch každej fyzickej alebo právnickej osoby. Veľmi častým problémom destabilizujúcim prostredie trhovej ekonomiky je insolvenca subjektov ekonomicko-právnych vzťahov, ktorej sa nedá úplne zabrániť, niekedy však býva jej dôvodom podvodná činnosť subjektov ekonomicko-právnych vzťahov a v takomto prípade prichádza na rad úloha trestného práva, ktoré by sa malo snažiť takéto prípady efektívne postihovať, a tým pádom prispievať ku generálnej prevencii a teda ku stabilite celého systému. Slovenská republika, ako ešte stále postkomunistický štát s rozvíjajúcimi sa ekonomickými vzťahmi i právnym prostredím do podoby vyspelého kapitalistického štátu, bola najmä v prvých rokoch svojej existencie charakteristická divokými ekonomickými vzťahmi, ktoré si častokrát zamieňali slobodu so svojvôľou. Vymožitelnosť práva bola práve na začiatku nástupu k trhovej ekonomike nízka a aj keď sa v posledných rokoch zlepšuje, ešte stále je v tejto oblasti čo doháňať.

Insolvenčné trestné činy sú takými trestnými činmi, ktoré postihujú podvodné praktiky páchatel'ov spojené s ich neschopnosťou alebo zdanlivou neschopnosťou splácať splatné záväzky. V zákone č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“) sú formulované najmä tieto insolvenčné trestné činy: trestný čin poškodzovania veriteľa podľa § 239 TZ, trestný čin zvýhodňovania veriteľa podľa § 240 TZ, trestný čin marenia exekučného konania podľa § 243a TZ, trestný čin marenia konkurzného konania podľa § 242 TZ, trestný čin nekalej likvidácie podľa § 251b TZ, trestný čin podvodného úpadku podľa § 227 TZ a zavineného úpadku podľa § 228 TZ.²

Z praktického hľadiska je nutné venovať zvýšenú pozornosť procesu dokazovania insolvenčných trestných činov, pretože tieto trestné činy sú častokrát značne latentné a orgány činné v trestnom konaní práve kvôli zložitosti dokazovania často odmietajú trestné oznámenia na insolvenčné trestné činy s poukazom na uplatňovanie princípu *ultima ratio* trestného práva a na to, že ide o vzťahy súkromnoprávnej povahy. Takýto prístup orgánov činných v trestnom konaní však vedie k prehlbovaniu destabilizácie ekonomického prostredia a rozhodne sa s ním nemožno stotožniť. Práve preto sa tento vedecký článok zameriava na problematiku predmetu a rozsahu dokazovania insolvenčných trestných činov.

Dokazovanie v trestnom konaní je zákonom upravený postup subjektov trestného konania (orgánov činných v trestnom konaní, súdu, obvineného, poškodeného,

2 K tomu bližšie pozri napr. ŠAMKO, P. *Trestné činy poškodzujúce veriteľov*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019.

zúčastnenej osoby, oznamovateľa trestného činu, ktorý nie je poškodeným, atď.).³ ktorého účelom je vyhľadať, zabezpečiť, vykonať a zhodnotiť informácie dôležité pre poznanie skutkových okolností, na základe ktorých sa v trestnom konaní rozhoduje predovšetkým o vine a treste obvineného, ale aj o ďalších právne relevantných skutočnostiach (napr. o nároku poškodeného na náhradu škody) vrátane rozhodnutí o procesnom postupe v trestnom konaní (napr. rozhodnutie o väzbe, rozhodnutie o vykonaní ďalšieho výsluchu a pod.).

Predmet dokazovania v trestnom konaní, s ktorým úzko súvisí aj rozsah dokazovania ustanovuje § 119 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“ alebo „TP“) a to demonštratívnym výpočtom skutočností, ktoré sa v trestnom konaní dokazujú. V prípade tohto ustanovenia ide o skutočnosti dôležité pre rozhodnutie vo veci samej (o vine a treste).

Ustanovenie § 119 ods. 1 TP: „V trestnom konaní treba dokazovať najmä

- a) či sa stal skutok a či má znaky trestného činu,
- b) kto tento skutok spáchal a z akých pohnútok,
- c) závažnosť činu vrátane príčin a podmienok jeho spáchania,
- d) osobné pomery páchatel'a v rozsahu potrebnom na určenie druhu a výmery trestu a uloženie ochranného opatrenia a iné rozhodnutia,
- e) následok a výšku škody spôsobenú trestným činom,
- f) výnosy z trestnej činnosti a prostriedky na jej spáchanie, ich umiestnenie, povahu, stav a cenu,
- g) majetkové pomery na účely odňatia výnosov z trestnej činnosti.“

Rozsahom dokazovania definujeme hranice dokazovania, množstvo a kvalitu dôkazov, ktorými má byť preukázaný predmet dokazovania. Rozsah dokazovania sa odlišuje vzhľadom na štádium trestného konania, v ktorom je realizovaný (iný rozsah dôkazov je potrebný na podanie obžaloby, iný na vynesenie odsudzujúceho rozsudku, kde je rozsah dokazovania širší) aj vzhľadom na konkrétnu vec. Rozsah dokazovania je pritom rámcovo určený zásadou zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností.⁴

II. Skutočnosti, ktoré sa musia dokázať a ktoré stačí dokazovať

Predmetné ustanovenie § 119 ods. 1 TP konštatuje, čo treba v trestnom konaní dokazovať, z ustanovenia však nie je prvoplánovo jasné, čo z daných skutočností je nevyhnutné dokázať a čo sa prípadne síce v konkrétnom prípade tiež dokazovať musí, ale pre rozhodnutie to nie je nevyhnutné. Toto je otázka, ktorú je potrebné vyriešiť, pretože dokazovať sa podľa § 119 ods. 1 TP majú aj skutočnosti, ktoré v konkrétnom prípade nebudú môcť byť dokázané, avšak z hľadiska objasnenia skutku a jeho páchatel'a a spravodlivého potrestania páchatel'a máme dostatok dôkazov na spravodlivý odsudzujúci rozsudok

3 Vnímanie dokazovania ako postupu orgánov činných v trestnom konaní a súdu a až následne aj ako postupu ďalších osôb s procesnými právami, ktoré prakticky len reagujú na postup orgánov činných v trestnom konaní a súdu, nie je správne, pretože posilnenie prvkov kontradiktórnosti súdneho konania s významným vplyvom aj na prípravné konanie, evidentne posilnilo vplyv všetkých subjektov trestného konania na dokazovanie. K definícii dokazovania pozri bližšie napríklad: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář – díl I.* 6. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 754.

4 VIKTORYOVÁ, J. Dokazovanie. In Ivor, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava : IURA EDITION, 2006, s. 427.

(napr. pri politickom atentáte neznámeho atentátnika zo zahraničia zadržia v momente, keď sa chystal vystreliť, avšak atentátnik odmieta čokoľvek prezradiť a jeho skutočná totožnosť ako aj ďalšie skutočnosti typu motivácie či osobných pomerov zostávajú skryté). Aj keď sa na prvý pohľad zdá, že takéto prípady nehrozia pri insolvenčných trestných činoch, pretože pre ich dokázanie je zväčša potrebné dokázať neschopnosť plniť splatné záväzky, čo predpokladá znalosť identity páchatel'a a tiež preto, že sa predpokladá, že sa páchatel' a poškodený poznajú, nemusí tomu tak byť vždy. V prvom rade, veľa obdobných trestných činov sa pácha prostredníctvom internetu, kedy skutočná identita páchatel'a býva často problematicky zistiteľná (v takomto prípade sa však trestný čin buď nepodariť objasniť, alebo sa k mnohým dôležitým údajom napokon OČTK dostane a teda nemusí byť prítomný problém s identifikáciou páchatel'a), v druhom rade sa môžu vyskytnúť, aj keď raritne, prípady, kedy páchatel' vystupuje, prípadne aj podniká, pod falošnou identitou a pravú sa napokon zistiť nepodariť (za súčasného objasnenia takéhoto činu však nepoznám v slovenskej trestnoprávnej praxi jediný prípad).

Pre rozhodnutie vo veci samej **je vždy potrebné obligatórne dokázať** zo skutočností uvedených v § 119 ods. 1 pod písmenom a) až g) TP (inak napríklad nie je možné vydať odsudzujúci rozsudok) tieto skutočnosti:

- a) či sa stal skutok a či má znaky trestného činu (§ 119 ods. 1 písm. a) TP),
- b) kto tento skutok spáchal (§ 119 ods. 1 písm. b) TP),
- c) závažnosť činu (§ 119 ods. 1 písm. c) TP),
- d) následok trestného činu (výšku škody spôsobenú trestným činom – dokázať ju je nevyhnutné, len ak je trestným činom spôsobená škoda ako obligatórny znak trestného činu, v prípade insolvenčných trestných činov však zväčša ide o obligatórny znak a v zásade ani nie je v praxi problém výšku tejto škody dokázať), (§ 119 ods. 1 písm. e) TP),

Predmetné skutočnosti sú všetko obligatórne znaky trestného činu okrem závažnosti trestného činu, ktorý je obligatórnym znakom len v prípade prečinu (pokiaľ striktné netrváme na tom, že ustanovenie § 10 ods. 2 TZ je len materiálnym korektívom prečinu a nie materiálnym znakom prečinu). Zároveň však treba povedať, že závažnosť trestného činu sa na elementárnej úrovni dá vždy dokázať, ak sa zároveň dajú dokázať aj ďalšie skutočnosti, ktoré je potrebné obligatórne dokázať. Preto súhrn týchto skutočností musí byť nielen dokazovaný, ale aj dokázaný, ak sa má rozhodnúť odsudzujúcim rozsudkom o vine obvineného a sankcii pre obvineného.

Na druhej strane v ustanovení § 119 ods. 1 TP sú pod písmenami a) až g) **uvedené aj okolnosti, ktoré sa síce vždy musia obligatórne dokazovať, ak sa ich ale v konkrétnom prípade nepodariť preukázať**, nie je to na prekážku rozhodnutia vo veci samej (o vine a sankcii, ani na prekážku odsudzujúcemu rozsudku s výrokom o treste, resp. o uložení ochranného opatrenia). Ide o tieto skutočnosti:

- a) z akých pohnútok spáchal páchatel' trestný čin (§ 119 ods. 1 písm. b) TP),
- b) príčiny a podmienky spáchania trestného činu (§ 119 ods. 1 písm. c) TP) – aj keď nejaké podmienky spáchania trestného činu ako skutočnosti existujúce v objektívnej realite sa vždy podariť preukázať (napr. vznik záväzkovo-právneho vzťahu), príčiny trestného činu, pokiaľ ich vnímame ako subjektívne skutočnosti závislé od osoby či od osobnosti páchatel'a⁵, sa nám v konkrétnom prípade nemusí podariť preukázať

5 K tomu bližšie pozri napr. TURAYOVÁ, Y. *Kriminologické aspekty zločinu*. Bratislava : IURA

- (napr. obvinený vôbec nevypovedá a nepoznáme konkrétne problémy, prečo sa dostal do insolventie, pretože časť jeho majetku jednoducho zmizla),
- c) osobné pomery páchatel'a v rozsahu potrebnom na určenie druhu a výmery trestu a uloženie ochranného opatrenia a iné rozhodnutia (§ 119 ods. 1 písm. d) TP),
 - d) výšku škody spôsobenú trestným činom (§ 119 ods. 1 písm. e) TP) – za predpokladu, že v danej skutkovej podstate trestného činu nejde o obligatórny znak, čo je v prípade insolvenčných trestných činov väčšinou irelevantné),
 - e) výnosy z trestnej činnosti a prostriedky na jej spáchanie, ich umiestnenie, povahu, stav a cenu (§ 119 ods. 1 písm. f) TP) – pri insolvenčných trestných činoch sa výnosy z trestnej činnosti dokazujú pomerne ľahko, horšie je to v prípade ich umiestnenia, ich povahy a stavu, zvlášť keď ide o insolventiu, teda keď je časť týchto prostriedkov buď už mimo dispozičnej sféry obvineného alebo ich obvinený dobre ukryl,
 - f) majetkové pomery na účely odňatia výnosov z trestnej činnosti (§ 119 ods. 1 písm. g) TP).

Ako sme už uviedli vyššie, musíme si uvedomiť, že aj keď výnimočne, môžu sa vyskytnúť prípady, v ktorých o obvinenom nevieme prakticky vôbec nič, akurát mu vieme dokázať spáchanie trestného činu. Nedokázanie týchto ďalších skutočností uvedených v § 119 ods. 1 TP však nesmie byť prekážkou pre rozhodnutie vo veci samej vrátane odsudzujúceho rozsudku, pretože opačný prípad by bol nielen nespravodlivý, ale aj neodôvodnený (nemôžeme predsa pustiť zjavného páchatel'a len preto, že o ňom nevieme nič ďalšieho zistiť).

III. Dokazovanie, či sa skutok stal a či má znaky trestného činu

Podľa ustanovenia § 119 ods. 1 písm. a) TP sa v trestnom konaní dokazuje, či sa stal skutok a či má znaky trestného činu. V každom právnom štáte sa aplikuje zásada „žiadny trestný čin bez zákona,“ preto je v trestnom konaní nevyhnutné zistiť, či sa skutok po vecnej stránke naozaj stal a ak áno, treba následne aj dokázať, že sa naozaj stal vrátane detailov jeho spáchania (napr. čas, miesto spáchania, spôsob spáchania a pod.). Výrok o vine môže byť založený len na takých dôkazoch, ktoré celkom vylučujú pochybnosť, že sa stal skutok, ktorý je predmetom trestného stíhania.⁶

Predmetom trestného stíhania je vždy skutok, v ktorom je badaný trestný čin, pričom podstatou skutku je trestnoprávne relevantné konanie páchatel'a a ním zapríčinený trestnoprávne významný následok. Od skutku je nutné odlišovať jeho opis, ktorý musí obsahovať tie skutkové okolnosti, ktoré sú právne významné z hľadiska naplnenia jednotlivých znakov skutkovej podstaty trestného činu.⁷ Momentom, ktorý delí páchatel'ovo konanie na rôzne skutky, je následok závažný z hľadiska trestného práva, ktorý páchatel' spôsobil alebo chcel spôsobiť. Za jeden skutok možno považovať len tie prejavy vôle páchatel'a navonok, ktoré sú pre tento následok kauzálne, pokiaľ sú zahrnuté jeho zavinením.⁸ Ak ide o viac spôsobených následkov významných

EDITION, 2001, s. 133.

6 K tomu porovnaj R 14/1964.

7 K tomu porovnaj judikát Najvyššieho súdu ČR R 41/2002.

8 K tomu porovnaj R 8/1985.

z hľadiska trestného práva hmotného, ide o jeden skutok vtedy, ak všetky následky boli spôsobené aspoň sčasti jedným konaním, rovnako významným z hľadiska trestného práva hmotného.⁹ **V prípade insolvenčných trestných činov ide častokrát o pomerne zložité skutky zložené z viacerých čiastkových útokov (napr. právne a faktické kroky zbavenia sa alebo ukrytia majetku) ako aj prípravných fáz týchto čiastkových útokov (napr. príprava zmluvy o prevode nehnuteľnosti, predtým jej dohodnutie), ktoré tvoria trestný čin častokrát až v ich súhrne (hromadný trestný čin), (napr. až zbavenie sa domu a dvoch áut predstavuje zmarenie uspokojenia veriteľa).**

Ak sa aj preukáže vykonanie konkrétneho skutku, tento zároveň musí naplňať všetky znaky trestného činu, teda musí byť protiprávny vychádzajúc z protiprávnosti stanovenej Trestným zákonom (nestačí všeobecná konštatácia o akejkoľvek protiprávnosti), musí naplňať obligatórne znaky konkrétnej skutkovej podstaty daného trestného činu. Insolvenčné trestné činy sú úmyselné trestné činy a preto je kľúčové v rámci ich dokazovania preukázať úmyselné zavinenie (aspoň nepriamy úmysel) a to vo vzťahu ku všetkým vonkajším znakom trestného činu, čo je pri väčšine insolvenčných trestných činov fakt, že páchateľ je aspoň uzrozumený s tým, že uspokojenie jeho veriteľa bude aspoň čiastočne zmarené. Preukazovanie zavinenia (vnútorného vzťahu páchateľa k následku svojho konania) je možné aj na základe objektívnych skutočností.¹⁰ V prípade insolvenčných trestných činov ak ide o priemerne uvažujúceho páchateľa postačí na dokázanie úmyselnej formy zavinenia to, že páchateľ sa zbavil majetku (bez náležitej protihodnoty) alebo znížil jeho hodnotu pod hranicu hodnoty (napr. predal svoj byt kamarátovi za polovičnú sumu trhovej hodnoty), z ktorej nie je možné uspokojiť veriteľa.

V prípade prečinu musí byť preukázaná dostatočná závažnosť prečinu, respektíve že závažnosť prečinu nie je nepatrná v zmysle § 10 ods. 2 TZ, v prípade mladistvých nie je malá v zmysle § 95 ods. 2 TZ a to obligatórne v pri každom prečine. Pri nedostatočnom preukázaní okolností, a prípadne i pri ich nedostatočnom vyhodnotení, že prečin má vyššiu závažnosť ako je nepatrná závažnosť (v prípade mladistvých osôb malá závažnosť), nemôže prísť k rozhodnutiu vo veci samej v neprospech obvineného, pretože je nevyhnutné aplikovať zásadu v pochybnostiach v prospech obvineného.

IV. Dokazovanie, kto skutok, ktorý je trestným činom, spáchal a z akých pohnútok

Podľa ustanovenia § 119 ods. 1 písm. b) TP sa v trestnom konaní dokazuje, kto skutok, ktorý je trestným činom spáchal a z akých pohnútok.

Pre vznesenie obvinenia je nevyhnutné, aby orgány činné v trestnom konaní najskôr určili (predtým prípadne vypátrali) podozrivú osobu. Ak je odôvodnený predpoklad podporený dôkazmi, že táto osoba spáchala daný skutok, je proti nej vznesené obvinenie a stane sa obvineným. O čo neskoršie štádium trestného konania od vznesenia obvinenia až po rozhodnutie vo veci ide, musí pravdepodobnosť, že obvinený naozaj spáchal daný trestný čin narastať, až po istotu, že bol pritom zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich

⁹ K tomu porovnaj R 5/1988.

¹⁰ K tomu porovnaj rozsudok Najvyššieho súdu SR; sp. zn. 1 Tzo V/2005.

rozhodnutie.

V prípade, že sú v danom štádiu trestného konania závažné dôvodné pochybnosti, že trestný čin nespáchal daný obvinený, je nevyhnutné ho obvinenia zbaviť, pričom o čo neskoršie štádium trestného konania ide, o to menej dôvodných pochybností stačí na zbavenie obvinenia, pretože v úvodných štádiách trestného konania sa skutkový stav iba zisťuje, informácie sa intenzívne preverujú.

Pokiaľ ide o pohnútky spáchania trestného činu, tie súvisia s príčinami trestného činu (k tomu bližšie výklad k bodu V).

V prípade insolvenčných trestných činov je zväčša nepochybné, kto spáchal trestný čin, pretože konkrétna osoba dlhuje určité plnenie inej osobe a zároveň sa skúma nemožnosť plnenia vo vzťahu k poškodenému. Prípady súvisiace so zámenou identity sú skôr raritné. Väčší problém nastáva v prípadoch trestných činov spáchaných vo virtuálnom priestore, ktoré sú pomerne časté. Tu však treba povedať, že aby sa mohli dokázať znaky skutkovej podstaty niektorého z insolvenčných trestných činov, zároveň je potrebné preukázať aj konkrétnu osobu, ktorá sa tohto trestného činu dopustila (ak ju nepreukážeme, potom nepoznáme ani jej majetkové pomery a fakt, či majetok klesol pod hodnotu, pri ktorej hrozí, že veriteľ aspoň čiastočne nebude uspokojený).

V. Dokazovanie závažnosti činu vrátane príčin a podmienok jeho spáchania

Podľa ustanovenia § 119 ods. 1 písm. c) TP sa v trestnom konaní dokazuje závažnosť činu vrátane príčin a podmienok jeho spáchania.

Závažnosť činu sa v prípade prečinov dokazuje aj z dôvodu, aby sa určilo, či bol naplnený materiálny znak, materiálny korektív prečinu (§ 10 ods. 2 TZ, pri mladistvých osobách § 95 ods. 2 TZ), zároveň je tento znak súčasťou protiprávnosti prečinu.

Závažnosť prečinu je podľa § 10 ods. 2 TZ formovaná nasledujúcimi faktormi (taxatívny výpočet):

- a) spôsob vykonania činu,
- b) následky činu,
- c) okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný,
- d) miera zavinenia
- e) pohnútky páchatel'a.

Pri všetkých trestných činoch je **závažnosť trestného činu** zásadná pri určovaní druhu a výmery trestu. V zmysle § 34 TZ pri určovaní druhu trestu a jeho výmery súd prihliadne najmä (demonštratívny výpočet):

- a) na spôsob spáchania činu
- b) na následok činu,
- c) na zavinenie,
- d) na pohnútku páchatel'a,
- e) na priťažujúce okolnosti a poľahčujúce okolnosti,
- f) na osobu páchatel'a, na jeho pomery a možnosť jeho nápravy.

V prípade insolvenčných trestných činov je závažnosť činu značne determinovaná výškou škody, ako aj tým, ako sa nesplatenie záväzku prejaví na poškodenom. Závažnosť činu je veľmi vysoká najmä v prípadoch, ktoré vedú k tzv. druhotnej platobnej neschopnosti či ku krachu veriteľ'a alebo v prípade fyzických osôb k tomu, že

veriteľ príde o byt alebo dom, v ktorom reálne žije.

„**Skúmanie príčin a podmienok** činu vrátane jeho pohnútok má veľký význam pri individualizácii trestu (sankcie), aby bol trest primeraný, ale aj aby mohol byť voči páchatel'ovi trestného činu zvolený taký postup, ktorý by zaručoval čo najväčšiu pravdepodobnosť nápravy. Skúmanie príčin a podmienok trestnej činnosti prostredníctvom súhrnu viacerých trestných činov rovnakého druhu a podobnej závažnosti má význam na nastavenie generálnej prevencie. Túto svoju povinnosť však orgány činné v trestnom konaní a súdy, ako vyplýva z výskumov,¹¹ opomínajú, čo je škoda, pretože trestná politika štátu sa potom zameriava viac na sankcionovanie páchatel'ov trestnej činnosti, než na aktívnu prevenciu. Takýmto prístupom nemáme šancu znížiť kriminalitu.“¹²

Príčinná súvislosť, príčinný vzťah, tvorí bazálny predpoklad fungovania javov v prírode i spoločnosti, právo a kriminológiu nevynímajúc. Príčinná súvislosť je „... *objektívne reálne existujúcu súvislosť javov, ktorá nie je závislá na človeku, ktorý túto súvislosť v konkrétnom prípade zisťuje. Každý jav je následkom celého radu príčin a sám je opäť príčinou ďalších javov*...“¹³ „... *nie je javu bez príčiny, ani príčiny bez účinku; nie je žiadna prvá príčina, lebo jav – prvá príčina by bol potom bez príčiny*.“¹⁴ Pre podrobné vedecké skúmanie príčinnosti trestných činov je dôležité ďalšie delenie príčin v širšom zmysle slova, ako súčasti príčinnej súvislosti, a to na príčiny v užšom zmysle slova, ktoré ako najpodstatnejšie prvky pri svojom súhrne vyvolávajú účinok (tento súhrn nazývame špecifickou príčinou), a na podmienky pôsobenia príčin, čo sú javy, ktoré sú síce dôležité (a niekedy aj nevyhnutné) pre to, aby vznikla určitá udalosť a aby prebehla určitým spôsobom, ale samy osebe túto udalosť nevyvolávajú. Spolu tvoria tzv. úplnú príčinu. „*Príčinný vzťah v širšom zmysle zahŕňa ako príčiny, tak aj podmienky*.“¹⁵ **Skúmanie a dokazovanie príčin a podmienok trestného činu v zmysle ustanovenia § 119 ods. 1 písm. c) TP má význam primárne z hľadiska podrobného objasnenia trestného činu, čo je dôležité jednak pri verifikácii jednotlivých skutočností a jednak pri samotnom ustálení závažnosti trestného činu a následného rozhodovania o sankcii. Sekundárne má aj význam z hľadiska ďalšieho nastavenia prevencie, pri insolvenčných trestných činoch ide najmä o nastavenie súkromnoprávnej legislatívy ako aj osvetu medzi potenciálnymi poškodenými najmä z pohľadu tzv. finančnej gramotnosti.** Preto za príčiny podľa § 119 ods. 1 písm. c) TP považujeme príčiny v užšom zmysle. Vzhľadom na účel skúmania a dokazovania príčin a podmienok v trestnom konaní je najvhodnejšie definovanie príčin (v užšom zmysle) a podmienok konkrétneho trestného činu nasledovne: „... *príčina konkrétneho trestného činu má subjektívny charakter, súvisí s motívom, so zavineníím, teda predovšetkým s osobnosťou páchatel'a. Naopak, podmienka spáchania trestného činu má charakter objektívnej skutočnosti. Zväčša existuje bez pričinenia páchatel'a, ktorý ju len využíva, alebo ho provokuje, aby realizoval príčinu a uskutočnil svoj zámer. Exis-*

11 K tomu bližšie pozri: TURAYOVÁ, Y. *Kriminologické aspekty zločinu*. Bratislava : IURA EDITION, 2001, s. 73 – 76 a 132.

12 KOLESÁR, J. *Perspektívy dokazovania v trestnom konaní s dôrazom na znalecké dokazovanie*. Prievidza : Citicom, 2010, s. 14.

13 MADAR, Z. a kol. *Právnický slovník. II. díl. P – Ž*. Praha : Orbis, 1978, s. 182.

14 NEZKUSIL, J. a kol. *Československá kriminologie*. Praha : Panorama, 1978, s. 107.

15 MADAR, Z. a kol. *Právnický slovník. II. díl. P – Ž*. Praha : Orbis, 1978, s. 182.

*tuje v čase páchania trestného činu mimo osoby páchatel'a.*¹⁶

Príčiny trestného činu teda majú na rozdiel od podmienok subjektívny charakter, filtrovaný a prispôsobovaný osobnosťou páchatel'a. Konkrétny trestný čin je spáchaný súborom viacerých spolupôsobiacich príčin, ktoré musia mať z hľadiska trestnoprávneho zavinenia bezprostrednú súvislosť s trestnoprávnym následkom. Kriminologické hľadisko, ktoré sa však uplatňuje aj v prípade procesného ustanovenia podľa § 119 ods. 1 písm. c) TP však ide za hranice týchto bezprostredných príčin a skúma okrem nich samotných i príčiny, ktoré im predchádzali a vyvolali ich, a ďalej príčiny podmieňujúce príčiny bezprostredných príčin atď. (jednoducho vzdialenejšie príčiny, pretože tie majú priamy vplyv na závažnosť trestného činu). Tento jav nazývame reťazenie príčin a umožňuje nám hlbšie pochopiť osobnosť páchatel'a, jeho motívy, „osud“ i prostredie, ktoré ho formovalo (napr. páchatel' vylákal od svojho brata peniaze, ktoré premrhal v rulete a následne previedol svoj byt na druhého brata, bezprostredná príčina bola nezodpovedné nakladanie s finančnými prostriedkami a obavy z toho, že mu to brat od ktorého si požičal peniaze neodpustí, vzdialenejšia príčina je celkovo nezodpovedný prístup páchatel'a k finančným otázkam, ten je spôsobený kombináciou faktorov nedostatočnej výchovy v tejto oblasti a vznikom závislosti na hazardných hrách).

Podmienkou spáchania konkrétneho trestného činu je každý jav iný ako príčina trestného činu, ak aspoň čiastočne ovplyvní priebeh alebo následok tohto trestného činu, (alebo je na to aspoň potenciálne spôsobilý a pri páchaní trestného činu sa objektívne vyskytuje), bez ohľadu na to, či by bez tohoto javu bol trestný čin spáchaný alebo nie (napr. podmienkou insolvenčného trestného činu môže byť prílišná dôverčivosť poškodeného, jeho nedostatočné orientovanie sa pri zodpovednom investovaní, zároveň môže byť podmienkou nedostatočná legislatíva).

VI. Dokazovanie osobných pomerov páchatel'a

Podľa ustanovenia § 119 ods. 1 písm. d) TP sa v trestnom konaní dokazujú osobné pomery páchatel'a v rozsahu potrebnom na určenie druhu a výmery trestu a uloženie ochranného opatrenia a na iné rozhodnutia. Predmetné ustanovenie akcentuje požiadavku na dokázanie skutočností potrebných pre individualizácia sankcie, pričom tá má v prvom rade plniť resocializačnú funkciu a pokiaľ možno má zabezpečiť čo najhladšie následné začlenenie páchatel'a do spoločnosti.

Pojem osobné pomery páchatel'a zahŕňa celé spektrum skutočností charakterizujúcich prevažne:

- fyziké a mentálne vlastnosti a schopnosti (zvlášť znížené mentálne schopnosti sú v prospech obvineného; lepšie fyzické a duševné schopnosti pre páchanie určitého druhu trestnej činnosti svedčia skôr v neprospech obvineného),
- vzdelanie (jeho význam pre trestné konanie závisí vždy od charakteru trestného činu, kvalitné ekonomické vzdelanie napríklad zvyšuje nebezpečnosť páchatel'a pri páchaní ekonomických trestných činov vrátane insolvenčných trestných činov.)
- zručnosti (napr., ovláda hacking alebo právny poriadok daňových rajov, v ktorom sa dajú dobre zašantročiť financie – ak pri páchaní trestných činov obvinený využíva tieto zručnosti, sú mu skôr na príťaž),

16 TURAYOVÁ, Y. *Kriminologické aspekty zločinu*. Bratislava : Iura Edition, 2001, s. 133.

- d) záujmy (mierumilovné záujmy a najmä spoločensky prospešné záujmy sú skôr v prospech obvineného – napr. dobrovoľnícka činnosť v domove sociálnych služieb alebo pestovanie ruží; záujmy, ktoré podnecujú alebo uľahčujú danú trestnú činnosť sú skôr na príťaž obvinenému, napr. sledovanie búrz činností pri ekonomickej trestnej činnosti),
- e) sociálne a ekonomické postavenie (horšie ekonomické postavenie svedčí skôr v prospech obvineného, ak si ho nespôsobil sám svojím lajdáckym prístupom k životu, pri sociálnom postavení veľmi záleží práve od toho, či si jeho zhoršenie zapríčinil obvinený sám),
- f) citové väzby v rodine a k priateľom a pod.,
- g) prognózu resocializácie páchatel'a,
- h) konkrétne skutky páchatel'a z minulosti či už pozitívne alebo negatívne, či už v súlade s právom alebo protiprávne, ktoré poukazujú na spôsob jeho myslenia a správania sa.

Predmetné skutočnosti charakterizujúce páchatel'a, jeho osobnosť a resocializačné prognózy treba vždy hodnotiť v ich súhrne a netreba absolutizovať len jednu z nich (pokiaľ nie je rozhodujúca pre danú trestnú činnosť – napr. pri insolvenčných trestných činoch ledaboly prístup k financiám a následné zatajovanie majetku), v konečnom dôsledku ak niekto pácha sofistikovanejšiu trestnú činnosť, je pochopiteľné, že má zároveň aj vzdelanie či záujmy, ktoré mu ju pomôžu realizovať (napr. pri páchaní ekonomickej trestnej činnosti alebo počítačovej trestnej činnosti).

Osobné pomery páchatel'a netreba, a vlastne to ani nie je fyzicky možné, dokazovať v celom rozsahu, ale len **v rozsahu potrebnom na určenie druhu a výmery trestu a uloženie ochranného opatrenia** a na iné rozhodnutia, najmä procesného charakteru, či už ide o zaistovacieho opatrenia (napr. rozhodnutie o väzbe alebo o zaistení majetku) alebo o výkone sankcií.

VII. Dokazovanie následku trestného činu a výšky škody spôsobenej trestným činom

Podľa ustanovenia § 119 ods. 1 písm. e) TP sa v trestnom konaní dokazuje následok trestného činu a výška škody spôsobenej trestným činom.

Následok trestného činu je obligatórny znak skutkovej podstaty trestného činu, ktorý sa ako súčasť objektívnej stránky trestného činu prejavuje na objekte trestného činu. Ustanovenie § 119 ods. 1 písm. e) TP aj vzhľadom k tomu, že celý tento odsek je formulovaný ako demonštratívny výpočet dokazovaných skutočností, treba však chápať širšie ako len dokazovanie následku ako obligatórneho znaku trestného činu. Treba ho chápať ako dokazovanie komplexnejších, v príčinnej súvislosti vzdialenejších, aj keď spoločensky významných následkov trestného činu, ktoré môžu mať tiež veľký význam pre individualizáciu trestu (napr. zvýhodnenie veriteľ'a bolo spáchané voči živiteľ'ovi siedmich detí, ktorý patrí do nízkopříjmovej skupiny obyvateľ'stva). Pojmy škoda spôsobená trestným činom a výška škody (ktoré sú tiež následkom trestného činu) sú bližšie definované v § 124 až 126 TZ.

Pri insolvenčných trestných činoch je vždy mimoriadne podstatným následkom relevantným väčšinou aj z hľadiska obligatórnosti znakov trestného činu výška škody vyjadriteľ'ná v peniazoch. Ani pri insolvenčných trestných činoch však netreba opo-

minat' následok trestného činu v širšom zmysle slova, pretože ten býva často významný, pretože následkom insolvenčných trestných činov často dochádza k druhej platobnej neschopnosti, ku krachom živnostníkov i firiem, k zvyšovaniu nezamestnanosti a k celkovému hospodárskemu úpadku krajiny. Preto prípadné podceňovanie týchto trestných činov je vrcholne nenáležité.

VIII. Dokazovanie výnosov z trestnej činnosti a prostriedky na jej spáchanie, ich umiestnenie, povahu, stav a cenu

Podľa ustanovenia § 119 ods. 1 písm. f) TP sa v trestnom konaní dokazujú aj výnosy z trestnej činnosti a prostriedky na jej spáchanie, ich umiestnenie, povahu, stav a cenu.

Odhalenie výnosov z trestnej činnosti a prostriedkov pripravených na jej spáchanie vrátane ich umiestnenia, povahy, stavu a ceny jednak objasňuje detaily konkrétneho vyšetrovaného trestného činu, čo je zvlášť dôležité pri ekonomických trestných činoch, insolvenčné trestné činy nevynímajúc, jednak môže prispieť k odhaleniu ďalších trestných činov či dokonca celých organizovaných, zločineckých, teroristických alebo extrémistických skupín.

Predmetné výnosy a prostriedky pochádzajúce z trestnej činnosti alebo určené na trestnú činnosť je potrebné zákonným spôsobom odňať z dispozičnej sféry páchatel'ov trestných činov a ďalších osôb s nimi spojených, čo prispieva k celkovému oslabovaniu organizovaného zločinu. Výnosy z trestnej činnosti a prostriedky na jej spáchanie tiež môžu byť využité v prospech poškodených na náhradu škody.

Výnosy z trestnej činnosti sú legálne definované v § 130 ods. 9 TP: „*Výnosom z trestnej činnosti sa na účely tohto zákona rozumie*

- a) vec, ktorá bola získaná trestným činom,*
- b) vec, ktorá bola získaná ako odmena za trestný čin,*
- c) vec, ktorá bola nadobudnutá, hoci aj len sčasti za vec, ktorá bola získaná trestným činom alebo ako odmena zaň,*
- d) vec, na ktorú bola hoci aj len sčasti premenená vec, ktorá bola získaná trestným činom alebo ako odmena zaň, alebo*
- e) plody a úžitky veci uvedenej v písmenách a) až d).“*

Prostriedky určené na spáchanie trestnej činnosti sú všetky veci určené na spáchanie trestnej činnosti.

Povaha výnosov z trestnej činnosti alebo prostriedkov určených na jej spáchanie znamená, že sa má dokazovať, či ide o výnosy alebo prostriedky v podobe peňazí v hotovosti, peňazí na účte v banke, virtuálnych peňazí, cenných papierov, alebo v podobe hnutelných vecí a akých alebo v podobe nehnuteľných vecí a akých, práv duševného vlastníctva alebo iných práv a akých. V prípade peňazí ide aj o menu a tiež v prípade cenných papierov o menu, ktorej ekvivalent predstavujú (ak má cenný papier takú povahu).

Stav výnosov z trestnej činnosti alebo prostriedkov určených na jej spáchanie znamená v prípade peňazí a práv aj ich dostupnosť pre OČTK a súdy (napr. treba vyhodnotiť ak sú peniaze v hotovosti schované na neznámom mieste alebo sú na účte v banke na Kajmanských ostrovoch a OČTK sa k nim jednoducho nedostanú alebo vymožitelnosť práv vychádzajúcich z autorského práva v Nigérii), v prípade

ostatných vecí ide o popis ich fyzickej kvantity a kvality. Spolu so stavom veci je potrebné dokázať ich umiestnenie, teda kde sa fyzicky alebo vo virtuálnom priestore nachádzajú (napr. peniaze na účte v banke alebo databáza na internete a aký je možný prístup k nej), v prípade práv ako ich možno uplatniť (stačí všeobecný popis, nie vyčerpávajúci popis procedúry). S povahou, stavom a umiestnením predmetných výnosov súvisí aj ich cena, teda hodnota vyjadriteľná v peniazoch.

Cena výnosov z trestnej činnosti alebo prostriedkov určených na jej spáchanie sa určuje obdobne, ako sa určuje výška škody podľa ustanovenia § 126 TZ. Teda sa vychádza z ceny, za ktorú sa vec, ktorá bola predmetom útoku, v čase a v mieste činu obvykle predáva. Ak cenu nemožno takto zistiť, vychádza sa z účelne vynaložených nákladov na obstaranie rovnakej alebo obdobnej veci alebo na uvedenie veci do predošlého stavu. Ak nemožno určiť cenu ani jedným z týchto spôsobov alebo ak sú vážne pochybnosti o správnosti takto určenej ceny, určí sa jej výška na podklade odborného vyjadrenia alebo potvrdenia právnickej osoby, ktorej pôsobnosť alebo predmet činnosti poskytuje záruku objektívnosti určenia ceny; inak sa výška ceny určí na podklade znaleckého posudku. Tento výklad sa opiera o analógiu legis s § 126 TZ, ktorá je v trestnom procese v mnohých prípadoch, vrátane tohto jediným rozumným postupom, pretože daný procesný postup nie je osobitne riešený a je teda potrebné ho riešiť podľa povahy najbližšieho zákonom upraveného postupu.

IX. Dokazovanie majetkových pomerov na účely odňatia výnosov z trestnej činnosti.

Podľa ustanovenia § 119 ods. 1 písm. g) TP sa v trestnom konaní dokazujú aj celkové majetkové pomery obvineného na účely odňatia výnosov z trestnej činnosti.

Súčasnou boja proti organizovanému zločinu a proti závažným formám ekonomických trestných činov, kam spadajú aj insolvenčné trestné činy je aj dôsledné odobratie výnosov pochádzajúcich z trestnej činnosti. A na to, aby sa tieto výnosy mohli spoľahlivo odobrať, je potrebné určiť, čo z majetku obvineného pochádza z týchto výnosov a na to je potrebné nepochybne zistiť celý majetok obvineného.

Podľa § 2 ods. 1 zákona č. 312/2020 o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov: „*Majetkom sa na účely tohto zákona rozumejú veci podľa Občianskeho zákonníka, živé zvieratá, práva alebo iné majetkové hodnoty, najmä byty, nebytové priestory, peniaze v hotovosti alebo peniaze vedené na účte v banke alebo pobočke zahraničnej banky a peniazmi oceníteľné hodnoty vrátane virtuálnej meny, okrem jadrového materiálu, rádioaktívneho odpadu, vyhoretého jadrového paliva alebo inštitucionálneho rádioaktívneho odpadu.*“

Záver

Závažnosť insolvenčných trestných činov netreba vôbec podceňovať, pretože, ako už bolo vyššie uvedené, následkom insolvenčných trestných činov často dochádza k druhotnej platobnej neschopnosti, ku krachom živnostníkov i firiem, k zvyšovaniu nezamestnanosti a k celkovému hospodárskemu úpadku krajiny. Som presvedčený, že orgány činné v trestnom konaní by si v praxi mali dať viac záležať na prešetrení trestných oznámení, v ktorých je uvedené podozrenie z insolvenčných trestných či-

nov a v prípade, že sa tieto podozrenia potvrdia, venovať práve procesu dokazovania insolvenčných trestných činov zvýšenú pozornosť, aby jednak činy boli spoľahlivo dokázané a ich páchatel' spravodlivo potrestaný a jednak aby sa zvýšila generálna prevencia tejto trestnej činnosti, čomu zodpovedá aj potreba zvýšenej pozornosti venovanej príčinám a podmienkam insolvenčných trestných činov. Verím, že tento vedecký článok je dobrým základom pre zvolenie správneho metodického postupu pri dokazovaní insolvenčných trestných činov v praxi.

Literatúra:

- KOLESÁR, J. 2010. *Perspektívy dokazovania v trestnom konaní s dôrazom na znalecké dokazovanie*. Prievidza : Citicom, 2010.
- MADAR, Z. a kol. 1978. *Právnický slovník. II. díl. P – Ž*. Praha : Orbis, 1978.
- NEZKUSIL, J. a kol. 1978. *Československá kriminologie*. Praha : Panorama, 1978.
- ŠAMKO, P. 2019. *Trestné činy poškodzujúce veriteľ'ov*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019.
- ŠÁMAL, P. a kol. 2008. *Trestní řád. Komentář – díl I. 6. vydání*. Praha : C. H. Beck, 2008.
- VIKTORYOVÁ, J. 2006. Dokazovanie. In Ivor, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Bratislava : IURA EDITION, 2006.
- TURAYOVÁ, Y. 2001. *Kriminologické aspekty zločinu*. Bratislava : IURA EDITION, 2001.
- R 14/1964
- R 8/1985
- R 5/1988
- judikát Najvyššieho súdu ČR R 41/2002.
- rozsudok Najvyššieho súdu SR; sp. zn. 1 Tzo V/2005.

Summary: Subject and scope of proving insolvency crimes

The seriousness of insolvency offences should not be underestimated at all, as insolvency offences often lead to secondary insolvency, bankruptcies of self-employed and companies, rising unemployment and the overall economic decline of the country. In practice, criminal law enforcement authorities should pay more attention to the investigation of criminal complaints of suspected insolvency offenses and, if those suspicions are confirmed, to pay particular attention to the process of proving insolvency offenses, so that the offenses are reliably proven and their perpetrator justly punished and, secondly, in order to increase the general prevention of this crime, which corresponds to the need for increased attention paid to the causes and conditions of insolvency offenses.

doc. JUDr. Eduard Burda, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta, Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Šafárikovo námestie 6

810 00 Bratislava

Slovenská republika

eduard.burda@flawuniba.sk